

RIIGIKOHUS

ÜLDKOGU

KOHTUMÄÄRUS

Kohtuasja number	3-2-1-153-13
Määruse kuupäev	Tartu, 26. juuni 2014. a
Kohtukoosseis	Eesistuja Priit Pikamäe, liikmed Tõnu Anton, Jüri Ilvest, Peeter Jerofejev, Henn Jõks, Ott Järvesaar, Eerik Kergandberg, Hannes Kiris, Lea Kivi, Indrek Koolmeister, Ants Kull, Villu Kõve, Lea Laarmaa, Saale Laos, Jaak Luik, Ivo Pilving, Jüri Pöld, Harri Salmann ja Tambet Tampuu
Kohtuasi	Baltforce OÜ (endise nimega HIPHOP OÜ) hagi Aktsiaseltsi Uvic vastu kaubamärgi õiguskaitset välistavate asjaolude kindlakstegemiseks. Menetluskulude kindlaksmääramise avaldus
Vaidlustatud kohtulahend	Tallinna Ringkonnakohtu 24. mai 2013. a määrus tsiviilasjas nr 2-08-54906
Kaebuse esitaja ja kaebuse liik	Aktsiaseltsi Uvic määruskaebus
Menetlusosalised ja nende esindajad Riigikohtus	Hageja Baltforce OÜ (endise nimega HIPHOP OÜ) (registrikood 10975853), seaduslik esindaja juhatuse liige Lauri Liiv Kostja Aktsiaselts Uvic (registrikood 10259621), esindaja vandeadvokaat Priit Lätt Riigikogu Õiguskantsler Justiitsminister
Asja läbivaatamise kuupäev	15. aprill 2014. a, kirjalik menetlus

RESOLUTSIOON

1. Tunnistada tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 174 lg 8, mille kohaselt võib tsiviilkohtumenetluses menetluskulud kindlaks määrata kohtunikuabi, põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks.

2. Tunnistada, et tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 175 lg 3 alates 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud redaktsioon oli põhiseadusega vastuolus.
3. Tunnistada, et Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrus nr 306 "Lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad", mis kehtis 1. jaanuarist 2006 kuni 11. septembrini 2008, oli põhiseadusega vastuolus.
4. Tunnistada tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 175 lg 4 põhiseaduse vastaseks ja kehtetuks.
5. Tunnistada Vabariigi Valitsuse 4. septembri 2008. a määrus nr 137 „Lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad” põhiseaduse vastaseks ja kehtetuks.
6. Tühistada Tallinna Ringkonnakohtu 24. mai 2013. a määrus ja Harju Maakohtu 7. märtsi 2013. a määrus tsiviilasjas nr 2-08-54906 ning saata menetluskulude rahalise kindlaksmääramise taotlus uueks läbivaatamiseks samale maakohtule.
7. Rahuldada Aktsiaseltsi Uvic määruskaebus osaliselt.
8. Tagastada Aktsiaseltsi Uvic määruskaebuselt 4. juunil 2013 tasutud kautsjon 50 (viiskümmend) eurot Advokaadibüroo GLIMSTEDT OÜ-le (arvelduskonto nr 17000681438, Nordea Bank Finland Plc Eesti filiaal).

ASJAOLUD JA MENETLUSE KÄIK

1. HIPHOP OÜ (praeguse nimega Baltforce OÜ) (hageja) esitas 21. augustil 2008 Harju Maakohtule hagi Aktsiaseltsi Uvic (kostja) vastu kaubamärgi õiguskaitset välistavate asjaolude tuvastamiseks.
2. Harju Maakohus rahuldab 12. mai 2009. a otsusega tsiviilasjas nr 2-08-54906 hagi ja Tallinna Ringkonnakohus jättis 4. märtsi 2010. a otsusega maakohtu otsuse muutmata.
3. Riigikohtu tsiviilkolleegium tühistas 29. septembri 2010. a otsusega tsiviilasjas nr 3-2-1-77-10 Tallinna Ringkonnakohtu 4. märtsi 2010. a otsuse ja Harju Maakohtu 12. mai 2009. a otsuse ning saatis asja uueks läbivaatamiseks Harju Maakohtule. 10. aprilli 2012. a otsusega jättis Harju Maakohus hagi rahuldamata ning menetluskulud hageja kanda. Hageja apellatsioonkaebuse jättis Tallinna Ringkonnakohus 16. mai 2012. a määrusega menetlusse võtmata apellatsioonkaebuse esitamise tähtaja möödumise tõttu.
4. Kostja esitas 29. juunil 2012 Harju Maakohtule menetluskulude rahalise kindlaksmääramise taotluse. Taotluse kohaselt on kostja kandnud asjas menetluskulusid 8353 eurot 77 senti (õigusabikulud 8162 eurot 3 senti ja riigilõiv apellatsioonkaebuse esitamisel 191 eurot 74 senti), mille palus hagejalt välja mõista. Samuti palus kostja välja mõista menetluskulude suurust kindlaks tegeva lahendi jõustumisest alates kuni täitmiseni menetluskuludelt viivise võlaõigusseaduse (VÕS) § 113 lg 1 teises lauses ettenähtud ulatuses.
5. Hageja esitas menetluskulude kindlaksmääramise taotlusele vastuväite, leides, et põhjendatud on välja mõista hagejalt kostja kasuks menetluskulud 381 eurot (sh riigilõiv 191 eurot 74 senti).
6. Harju Maakohtu kohtunikuabi rahuldab 7. märtsi 2013. a määrusega kostja menetluskulude kindlaksmääramise avalduse osaliselt ning mõistis hagejalt kostja kasuks välja kostja menetluskulud 511 eurot 29 senti. Maakohus määras, et hagejal tuleb kostjale hüvitamisele kuuluvatelt menetluskuludelt tasuta menetluskulude suurust kindlaks tegeva lahendi jõustumisest alates kuni täitmiseni viivist VÕS § 113 lg 1 teises lauses ettenähtud määras.

7. Maakohtu määruse kohaselt on tegemist mittevaralise nõudega hagiga, tsiviilasja hinnaks oli tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) § 132 lg 1 kohaselt Harju Maakohtu 10. aprilli 2012. a otsuses märgitud 958 eurot 67 senti (15 000 krooni). Hagi kohtusse esitamise ajal kehtinud Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määruse nr 306 §-s 1 sätestatu kohaselt oli tsiviilasjas hinnaga 15 000 krooni teiselt menetlusosaliselt maksimaalselt sissenõutav lepingulise esindaja kulu 5000 krooni (319 eurot 56 senti). Nii suuri õigusabikulud oli pooltel võimalik ette näha ja nendega arvestada.

8. Maakohus leidis, et kostja lepinguliste esindajate toimingud selles asjas on olnud põhjendatud ja vajalikud ajaliselt 40 tunni 50 minuti ulatuses, mis, arvestades seda, et hagemenetlus läbis kolm kohtuastet ning saadeti seejärel uueks arutamiseks maakohtule, ei ole ülemäära suur. Kuigi kostja põhjendatud ja vajalikud õigusabikulud on olnud 5415 eurot 99 senti, tuleb Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määruse nr 306 alusel hagejalt kostja kasuks välja mõista lepingulise esindaja kulu 319 eurot 56 senti.

9. Kostja esitas maakohtu määruse peale määruskaebuse, paludes tühistada maakohtu määrus osas, millega jäeti kostja menetluskulude kindlaksmääramise avaldus rahuldamata, ning teha uus määrus, millega määrata kindlaks kostjale hüvitatavad menetluskulud 8055 eurot 47 senti. Kostja leidis, et maakohus on põhjendamatult vähendanud kostja lepinguliste esindajate kulusid. Samuti leidis kostja, et määrusega kehtestatud lepingulise esindaja kulude sissenõudmise piirmäärad on vastuolus põhiseadusega. Seadusandja ei saa delegeerida kahjuhüvitise suuruse piirangute kehtestamist Vabariigi Valitsusele – määrus on formaalselt vastuolus põhiseadusega. Määrus on põhiseadusega vastuolus ka materiaalselt, kuna see sätestab ebaproportsionaalsed kulude piirangud mittevaralise nõudega tsiviilasjas.

10. Hageja vaidles määruskaebusele vastu.

11. Harju Maakohus võttis määruskaebuse menetlusse, jättis selle rahuldamata ning edastas läbivaatamiseks Tallinna Ringkonnakohtule.

TALLINNA RINGKONNAKOHTU MÄÄRUS

12. Tallinna Ringkonnakohus jättis 24. mai 2013. a määrusega maakohtu määruse muutmata ja määruskaebuse rahuldamata.

13. Ringkonnakohus nõustus maakohtu määruse põhjendustega ega korranud neid. Hagiavaldus esitati kohtule Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määruse nr 306 kehtivuse ajal, mis lubas tsiviilasjas hinnaga 15 000 krooni teistelt menetlusosalistelt lepingulise esindaja kulusid sisse nõuda maksimaalselt 5000 krooni (319 euro 56 senti) ulatuses. Selliseid kulusid oli protsessiosalistel võimalik ette näha ja nendega arvestada. Maakohtu seisukoht on kooskõlas ka Riigikohtu kohtuasjades nr 3-2-1-87-09 ja 3-2-1-112-11 tehtud lahendites väljendatud seisukohtadega. Riigikohus on asjas nr 3-2-1-112-11 tehtud lahendis leidnud: "Pooled said arvestada ka mittevaraliste nõuete esitamisel nende menetluskulude hüvitamise piirmääradega, mis kehtisid hagi esitamise ajal (2. mail 2007), st määruse nr 306 järgsete piirmääradega."

14. Maakohus tuvastas põhjendatult, et kostja põhjendatud ja vajalikud õigusabikulud olid 5415 eurot 99 senti, kuid Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määruse nr 306 alusel tuleb hagejalt kostja kasuks välja mõista lepingulise esindaja kulu 319 eurot 56 senti, st arvestades piirmäära 5000 eurot. Maakohtu tuvastatud põhjendatud ja vajalikud kulutused 5415 eurot 99 senti

ei erine oluliselt piirmäärast 5000 eurot. Eeltoodu alusel leidis ringkonnakohus, et põhjendatud ei ole kostja taotlus, milles palutakse jätta määrusega nr 306 sätestatud piirmäär kohaldamata, kuna see on vastuolus TsMS § 175 lg-s 1 sätestatuga.

15. Tsiviilasi läbis küll kolm kohtuastet, kuid kostjat esindama asusid Advokaadibüroo Glimstedt Straus & Partnerid OÜ vandeadvokaat Priit Lätt ja AAA Patendibüroo OÜ patendivolnik Almar Sehver alles alates 31. märtsist 2010, st alates kassatsioonimenetlusest (I kd, tl 157). Nimetatud teatest ei nähtu, et Advokaadibüroo Glimstedt Straus & Partnerid OÜ vandeadvokaat Priit Lätt ja AAA Patendibüroo OÜ patendivolnik Almar Sehver oleks kostjat varem nõustanud või esindanud. Selle ajani ei olnud maakohutule ega apellatsioonikohtule antud teada, et kostjat esindab ja nõustab eelnimetatud advokaadibüroo, ning maakohus jättis põhjendatult rahuldamata kostja nõuded mõista välja menetluskulud arvete alusel, mis pärinesid ajast enne 31. märtsi 2010.

MENETLUSOSALISTE PÕHJENDUSED RIIGIKOHTUS

16. Kostja esitas ringkonnakohtu määruse peale määruskaebuse, paludes maakohut ja ringkonnakohtu määrused tühistada osas, millega jäeti kostja menetluskulude kindlaksmääramise avaldus rahuldamata, ning mõista hagejalt kostja kasuks välja menetluskulu 8055 eurot 47 senti.

17. Kohtud on põhjendamatult vähendanud kostja lepinguliste esindajate kulusid ega ole kaalunud kõrgendatud piirmäära rakendamise võimalust (TsMS § 175 lg 1 diskretsioonipiiride ületamine). Kohtud ei ole analüüsinud määruse § 2 kohaldamise võimalikkust, kuigi kostja arvates oli tsiviilasi tavapärasest oluliselt keerukam.

18. Vabariigi Valitsuse määrus on formaalselt põhiseadusvastane, kuna seadusandja ei saa delegeerida kahjuhüvitise (menetluskulude) suuruse piirangute kehtestamist Vabariigi Valitsusele. Põhiseaduse (PS) § 87 p 6 kohaselt annab Vabariigi Valitsus seaduse alusel ja täitmiseks määrusi. Vabariigi Valitsus kehtestas määruse TsMS § 175 lg 3 alusel. PS § 32 kohaselt on omandi piirangute suhtes seadusereservatsioon, st omandiõigust on võimalik kitsendada ainult seaduse alusel.

19. Määrus on materiaalselt põhiseadusvastane (vastuolus PS § 15 lg-ga 1 ja §-ga 11), kuna see sätestab ebaproportsionaalse kulude piirangu mittevaralise nõudega tsiviilasjas. Määrus tuleb jätta asjas kohaldamata. Määrus on ka materiaalselt vastuolus PS § 15 lg-ga 1, sest määrusega on sätestatud ebamõistlikult väike kulude sissenõudmise piirmäär mittevaralise nõudega tsiviilasjas, mis riivab õigust tõhusale õiguskaitsele ülemäära.

20. Ringkonnakohus on oluliselt rikkunud menetlusõiguse norme (TsMS § 436 lg 1 ja § 654 lg 5), jättes täies ulatuses käsitlemata kostja põhjalikud väited määruse põhiseadusvastasuse kohta.

21. Hageja vaidleb määruskaebusele vastu, paludes jätta see rahuldamata.

RIIGIKOHTU TSIVIILKOLLEEGIUMI SEISUKOHT

22. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kolmeliikmelisel kohtukoosseisul tekkisid 18. novembril 2013 asja läbivaatamisel põhimõttelist laadi eriarvamused TsMS § 175 lg 4 (enne 1. jaanuari 2009 TsMS § 175 lg 3) kohaldamisel ja tõlgendamisel. Kolmeliikmeline kohtukoosseis andis

18. detsembri 2013. a määrusega asja TsMS § 18 lg 2 alusel lahendamiseks kolleegiumi kogu koosseisule.

23. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kogu koosseis andis 26. veebruari 2014. a määrusega asja TsMS § 19 lg 4 p 3 ja § 690 lg 1 esimese lause ning põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse (PSJKS) § 3 lg 3 teise lause alusel üle Riigikohtu üldkogule. Kolleegiumil tekkis asja läbi vaadates kahtlus, et enne 1. jaanuari 2009 kehtinud TsMS § 175 lg 3, mille kohaselt Vabariigi Valitsus kehtestab lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad, ning selle alusel kehtestatud Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrus nr 306 võivad olla põhiseaduse vastased.

24. Kolleegium märkis, et TsMS § 175 lg 1 esimese lause enne 1. jaanuari 2013 kehtinud redaktsiooni kohaselt, kui menetlusosaline peab menetluskulude jaotust kindlaks määrava kohtulahendi kohaselt kandma teist menetlusosalist esindanud lepingulise esindaja kulud, mõistab kohus kulud välja põhjendatud ja vajalikus ulatuses. Enne 1. jaanuari 2009 (hagiavalduse esitamise ajal, 21. augustil 2008) kehtinud TsMS § 175 lg 3 sätestas, et Vabariigi Valitsus kehtestab lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad. Sama sätestab ka praegu kehtiv TsMS § 175 lg 4, mille kohaselt Vabariigi Valitsus kehtestab lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad. TsMS § 175 lg 3 alusel kehtestaski Vabariigi Valitsus 15. detsembri 2005. a määruse nr 306.

25. Kolleegium leidis, et menetluskulude jaotamise ja rahalise kindlaksmääramisega riivatakse menetlusosaliste PS §-s 32 tagatud omandipõhiõigust ja võimalik, et ka PS § 15 lg-s 1 ja § 24 lg-s 5 sätestatud üldist kohtukaebeõigust. Menetluskulude rahalise kindlaksmääramisega pannakse ühele menetlusosalisele varaline kohustus teise menetlusosalise kasuks või tehakse seda osaliselt või jäetakse see tegemata. Menetluskulude kindlaksmääramise menetlus on sarnane kahju hüvitamise menetlusega, kuna menetluskulude kindlaksmääramise menetluses toimub sisuliselt kohtumenetlusega kaasnenud kahju (õigusabikulu) väljamõistmine tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud korras.

26. Kolleegiumil tekkis kahtlus, kas lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärade kehtestamine on selline põhiõiguste seisukohalt oluline küsimus, mille puhul peaks seadusandja nägema ise seaduses ette lepingulise esindaja kulude hüvitamise ülem- ja alammäärad.

27. PS § 87 p 6 kohaselt annab Vabariigi Valitsus seaduse alusel ja täitmiseks määrusi ja korraldusi. PS § 3 lg 1 esimene lause sätestab üldise seadusereservatsiooni põhimõtte, mille kohaselt teostatakse riigivõimu üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Selle põhimõtte kohaselt on seadusandjast alamalseisval organil vaja põhiõiguste piiramiseks seadusandja volitust. Haldusmenetluse seaduse § 90 lg 1 kohaselt võib määruse anda ainult seaduses sisalduva volitusnormi olemasolul ning kooskõlas volitusnormi piiride, mõtte ja eesmärgiga. Määruse põhiseaduspärasuse eelduseks on seega seaduses sätestatud volitusnormi olemasolu. Volitusnormi põhiseadusvastasuse korral on põhiseadusvastane ka selle alusel antud määrus (vt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 26. novembri 2007. a otsus asjas nr 3-4-1-18-07, p 20). Volitusnormis (delegatsiooninormis) täpsustatakse akti andmiseks pädev haldusorgan ning talle antava määrusandliku volituse selge eesmärk, sisu ja ulatus (vt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 20. detsembri 1996. a otsus asjas nr 3-4-1-3-96). Kolleegiumi arvates on küsimus, kas seadusandja on asjassepuutuvas volitusnormis (enne 1. jaanuari 2009 kehtinud TsMS § 175 lg 3) määranud volituse ulatuse piisavalt. Riigikohtu praktika kohaselt peab seadusandja kõik põhiõiguste seisukohalt olulised küsimused otsustama ise ega tohi nende

sätestamist delegeerida täitevvõimule. Täitevvõim võib seadusega kehtestatud põhiõiguste ja vabaduste piiranguid üksnes täpsustada, mitte aga kehtestada seaduses sätestatuga lisapiiranguid (vt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 24. detsembri 2002. a otsus asjas nr 3-4-1-10-02, p 24). Üldkogu on samas möönnud, et vähem intensiivseid piiranguid võib täitevvõim kehtestada täpse, selge ja piirangu intensiivsusega vastavuses oleva volitusnormi alusel ka määrusega (Riigikohtu üldkogu 16. märtsi 2010. a otsus asjas nr 3-4-1-8-09, p 160).

28. Lisaks sellele märkis tsiviilkolleegium, et juhul kui üldkogu leiab, et TsMS § 175 lg 3 on formaalselt põhiseaduspärane, tuleks kontrollida ka seda, kas TsMS § 175 lg 3 alusel kehtestatud Vabariigi Valitsuse määruse nr 306 § 1 lg 1, mille kohaselt oli tsiviilasjas hinnaga kuni 15 000 krooni teistelt menetlusosalistelt lepingulise esindaja ja nõustaja kulude sissenõudmise piirmääraks 5000 krooni, on materiaalses mõttes põhiseaduspärane (kas selle määruse alusel kehtestatud piirmäär 5000 krooni mittevaralise nõudega hagiastjas võib riivata ebaproportsionaalselt omandipõhiõigust (PS § 32)).

29. Kolleegium juhtis tähelepanu ka sellele, et kohtuasjas on 7. märtsi 2013. a määruse, millega kostja menetluskulude kindlaksmääramise avaldus osaliselt rahuldati ning mõisteti hagejalt kostja kasuks välja kostja menetluskulud 511 eurot 29 senti, teinud kohtunikuabi. Riigikohtu üldkogu tunnistas 4. veebruaril 2014 asjas nr 3-4-1-29-13 tehtud otsusega põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks kohtute seaduse (KS) § 125¹ lg 2 ja TsMS § 174 lg 8 osas, mille kohaselt võib tsiviilkohtumenetluses menetluskulud kindlaks määrata kohtujurist. Kolleegiumi arvates tuleks viidatud üldkogu otsuse põhjendustest tulenevalt hinnata ka seda, kas ja kuidas mõjutab asja lahendust see, et esimesele menetluskulude kindlaksmääramise määrulele on alla kirjutanud kohtunikuabi, mitte kohtunik.

MENETLUSOSALISTE ARVAMUSED

30. Riigikogu põhiseaduskomisjon on seisukohal, et enne 1. jaanuari 2009 kehtinud TsMS § 175 lg 3 ja Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrus nr 306 olid põhiseadusega kooskõlas. Piirmäärade kehtestamise delegeerimine valitsusele oli otstarbekas ja mõistlik, sest täitevvõimul on seadusandjaga võrreldes paremad võimalused korraldada õigusteenuste turul valitseva olukorra analüüsimist ja vajaduse tekkimisel piisavalt kiiresti korrigeerida piirmäärasid. Piirmäärade kehtestamine seaduses oleks võinud muuta regulatsiooni liiga jäigaks. Volitusnormi puudumise korral aga jääks põhjendatud menetluskulude suuruse üle otsustamine tervikuna kohtule, see võiks aga oluliselt koormata kohtute tööd, samuti võiks kohtupraktika kujuneda üksikotsustuste alusel ebaühtlaseks.

31. Menetlusosalistelt sissenõutavate lepingulise esindaja ja nõustaja kuludele piirmäära kehtestamise eesmärgiks oli soov tagada, et tsiviilkohtumenetluses sissenõutav kulu oleks proportsionaalne tsiviilasja hinnaga. Piirmäära kehtestamine oli sobiv meede selleks, et sissenõutavad menetluskulud ei muutuks ülemäära kõrgeks. Piirmäärade kehtestamine oli eesmärgi saavutamiseks vajalik, sest eeldatavalt ei kaasnud abinõu rakendamisega menetlusosalistele täiendavalt keerukat ning töö- ja ajamahukat menetlust. Lisaks võimaldab abinõu vältida vaidlusi kohtukulude põhjendatuse üle, vähendada sellega osaliselt kohtute töökoormust ning hoida kohtupraktikat ühtlasena ja ettenähtavana. Piirang ei seadnud isikutele tsiviilkohtusse pöördumisele takistusi, vaid võimaldas pooltel õigusabikuluseid ette näha ja nendega arvestada, sh prognoosida kohtusse pöördumise mõttekust. Mõningatel juhtudel, eelkõige madalama hinnaga tsiviilasjades võis regulatsioon küll muuta ebaotstarbekaks kõrgelt kvalifitseeritud õigusabi kaasamise kohtumenetlusesse. Regulatsioon võimaldas vältida kohtuvaidluse poolte koormamist ülemäära

kõrgete menetluskuludega, mh näiteks poole, kellelt menetluskulud välja mõisteti, omandi põhjendamatu ja pahatahtlikku kahjustamist teise poole kantud ebamõistlikult kõrgete menetluskuludega. Lisaks võimaldas regulatsioon seista selle eest, et õigusabiteenuseid oleks võimalik osutada ka madalama hinnaga tsiviilasjades ning õigusabiteenuse osutamise hinnad ei kerkiks ülemäära kõrgele. Määruse § 2 võimaldas kohtul asja keerukuse või mitme esindaja menetluses osalemise korral, samuti menetluse venimisest või menetlusõiguse kuritarvitamisest põhjustatud täiendavate kulude korral rakendada menetluskulude sissenõudmisel ka kõrgendatud piirmäära.

32. Põhiseaduskomisjon mõõnis, et kohtunikuabi õiguslik staatus sarnaneb pigem kohtujuristi staatuse kui kohtuniku staatusega, seetõttu ei pruugi TsMS § 174 lg 8, mis sätestab kohtunikuabi õiguse teha menetluskulude kindlaksmääramise määruse, olla põhiseaduspärane. Samas juhtudel, kui kohtumenetluse kulude kindlaksmääramisel ei ole vaidlusi, kulud on põhjendatud ja tõendatud, võiks võtta selle lahendada ka kohtunikuabi. Juhul kui esineb vaidlusi, tuleks menetluskulude kindlaksmääramise määrus allkirjastada kohtunikul.

33. Riigikogu õiguskomisjon leiab, et nii enne 1. jaanuari 2009 kehtinud TsMS § 175 lg 3 kui ka Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrus nr 306 olid põhiseadusega kooskõlas. Komisjon viitas, et TsMS § 175 lg 1 kohaselt mõistetakse välja mõistlikud ja vajalikud kulutused ning selle sätte eesmärgiks on anda kohtule võimalus arvestada konkreetse kohtuasja eripära. Sama suure hinnaga kohtuasjad võivad olla nii oma sisu kui ka poolele langeva menetluskooormuse mõttes erinevad. Kõrgendatud piirmäära rakendamise võimalus ei toonud automaatselt kaasa väljamõistetavate kulude üldist suurenemist. See võimaldas kohtul erilistel juhtudel kulusid paindlikumalt välja mõista, mis ühtlasi soodustas ka poolte püüdlusi lahendada asi kiiresti ja võimalikult väikeste kuludega.

34. Hageja leiab, et enne 1. jaanuari 2009 kehtinud TsMS § 175 lg 3 ja Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrus nr 306 olid põhiseadusega kooskõlas. Hageja märkis, et tal on põhjendatud ootus, et tema maksimaalsed kohtukulud saavad olla seotud praeguseks jõustunud kohtulahendis kajastatud hagi hinnaga.

35. Kostja on seisukohal, et enne 1. jaanuari 2009 kehtinud TsMS § 175 lg 3 ja selle alusel kehtestatud Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrus nr 306 olid põhiseadusega formaalselt vastuolus. Lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise ehk kahju hüvitamise nõude piirmäärade kehtestamine on selline põhiõiguste seisukohalt oluline küsimus, mille puhul peaks seadusandja nägema ise seaduses ette lepingulise esindaja kulude hüvitamise ülem- ja alammäärad.

36. Lisaks sellele leiab kostja, et määrus nr 306 oli materiaalselt põhiseaduse vastane osas, milles tsiviilasjas hinnaga kuni 15 000 krooni teistelt menetlusosalistelt lepingulise esindaja ja nõustaja kulude sissenõudmise piirmääraks oli 5000 krooni. Määrus riivab ebaproportsionaalselt üldist kohtukaebeõigust (PS § 15 lg 1) ja omandipõhiõigust (PS § 32). Kostja osutas, et Vabariigi Valitsuse 4. septembri 2008. a määrus nr 137 "Lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad", mis jõustus 12. septembril 2008, näeb mittevaralise nõudega tsiviilasjas ette lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärana 12 800 eurot – s.o lausa 40-kordne vahe võrreldes määruses nr 306 sätestatuga.

37. Õiguskantsler on seisukohal, et hagi esitamise ajal, 21. augustil 2008 kehtinud TsMS § 175 lg 3 oli osas, mis nägi Vabariigi Valitsusele ette õiguse kehtestada lepingulise esindaja kulude teistelt

menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad, vastuolus PS § 3 lg-ga 1 ning PS §-ga 32 koostoimes PS § 15 lg-ga 1 ja § 24 lg-ga 5.

38. Õiguskantsleri hinnangul on TsMS § 175 lg 3 põhiseaduslikkuse järelevalve lubatav osas, mis puudutab lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmist. Osas, milles vaidlusalune säte reguleerib ka nõustaja kulude sissenõudmist, ei ole see konkreetset juhul asjakohane. Lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärade kehtestamine riivab PS §-s 32 sisalduvat omandiõigust, kuid samal ajal ka PS § 15 lg-s 1 sätestatud kohtusse pöördumise põhiõigust ning PS § 24 lg-s 5 sisalduvat edasikaebeõigust. Õigusemõistmine kuulub riigivõimu selliste tuumikülesannete hulka, mida riik tulenevalt PS § 3 lg-st 1 koosmõjus §-ga 146 ei tohi kunagi delegeerida. Seadusandja peab ise põhiseaduse piire järgides sisustama õigusemõistmisele juurdepääsu ja vaidluse rahumeelse lahendamise üldised tingimused ja korra, sh sellega kaasnevate muude põhiõiguste riive ulatuse. Lepingulise esindaja kulude hüvitamise ülem- ja alammäära kehtestamise õigus on selline põhiõiguste seisukohalt oluline küsimus, mida peab otsustama üksnes seadusandja ise. Praegusel juhul sätestas hagi esitamise ajal kehtinud TsMS § 175 lg 3 Vabariigi Valitsusele pädevuse ja volituse kehtestada lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad. Tulenevalt volituse sõnastusest oli Vabariigi Valitsus vaba piirmäärasid hindama, arvutama ja kindlaks määrama, seda nii meetodi (arvestamise korra) kui ka konkreetsete rahaliste summade valikul. Seetõttu oli TsMS § 175 lg 3 formaalselt põhiseadusega vastuolus.

39. Seadusandja ega kohus ei pea kulude suuruse määramisel lähtuma vaba õigusabituru kõrgeimatest hindadest, vaid leidma proportsionaalse ja tasakaalustatud lahenduse kõigi kohtumenetluses osalejate jaoks (sh ka kaotanud poole jaoks). Samuti ei pruugi kõikidel juhtumitel õiglast tulemust saavutada lihtsana tunduv lahendus siduda kulude piirmäär tsiviilasja hinnaga, kuna asja keerukus ja maksumus ei pruugi olla kõikidel juhtudel omavahelises korrelatsioonis.

40. Põhiseadusega ei ole kooskõlas lahendus, kus menetluskulud määrab kindlaks kohtunikuabi. Kohtunikuabil puuduvad kohtunikuga võrreldavad garantiid. Kohtunikuabi ettevalmistuse kujundaja ja tema suhtes üksikotsuste langetaja on täitevvõim, nt ametisse nimetab ja distsiplinaar- jm võimu omab justiitsminister, palga suuruse kehtestab Vabariigi Valitsus. Seetõttu ei ole tagatud kohtunikuabile kohtunikuga võrreldav personaalne garantii ega ühtlasi ka kohtuvõimu institutsionaalne sõltumatus täidesaatvast võimust.

41. Justiitsminister on seisukohal, et TsMS § 175 lg 3 ja selle alusel kehtestatud määrus nr 306 on formaalselt ja materiaalselt põhiseadusega kooskõlas.

42. Ehkki TsMS § 175 lg-s 3 sätestatud volitusnorm on sõnastuslikult napp, on see eelnõu seletuskirjas kajastatud seadusandja eesmärgi ning tsiviilkohtumenetluse seadustiku alusel väljakujunenud rikkalikku rakenduspraktikat arvestades piisavalt selge, võimaldades volitusnormi põhiseaduskonformset tõlgendamist ja rakendamist. Lepingulise esindaja menetluskulude väljamõistmisele rahaliste piirmäärade kehtestamise legitiimseks eesmärgiks on menetlusosaliste kaitse kulude ettenähtavuse ja proportsionaalsuse kaudu, mis on PS § 15 lg-s 1 sätestatud kohtusse pöördumise õiguse tagatiseks, samuti menetlusökoonoomia tagamine, mida Riigikohus on pidanud põhiseaduslikuks õigusväärtuseks. Kehtestatud piirmäär 5000 krooni 15 000 krooni suuruse tsiviilasja hinna korral on sobiv, vajalik ja mõõdukas abinõu: kõrgema piirmäära korral oleks oma õiguste kaitseks kohtusse pöördumise ja edasikaebeõiguse põhiõigus ebamõistlike kulude kartuses oluliselt intensiivsemalt riivatud. Mittevaralise nõude puhul on hagihind fikseeritud üksnes eeldusena ning kui menetlusosaline selle eeldusega ei nõustu, on tal õigus esitada sellekohased vastuväited või kaebus põhimenetluses.

43. TsMS § 174 lg 8, mis sätestab kohtunikuabi pädevuse menetluskulude kindlaksmääramisel, on kooskõlas PS §-ga 146. Kohtunikuabi sõltumatuse tagatised ametikitsenduste ja taandamise osas on samaväärsed kohtunikuga. Kohtunikuabi suhtes ei kohaldu muud PS §-des 147 ja 153 kohtunikule sätestatud tagatised, sealhulgas ameti eluaegsus, ametist tagandamise ja kriminaalvastutusele võtmise piirangud ning kohtunikuabi ametipalgamäärad kehtestab täitevvõim. Seda kompenseerivad aga TsMS § 595 lg-s 2 sätestatud piirangud kohtunikuabi pädevusele.

VAIDLUSALUSED SÄTTED

44. TsMS § 174 "Menetluskulude kindlaksmääramine" lg 8:

"(8) Menetluskulude kindlaksmääramise määrase võib teha ka kohtunikuabi."

45. Alates 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud TsMS § 175 "Advokaadi, muu lepingulise esindaja ja nõustaja kulude hüvitamine" lg 3:

"(3) Vabariigi Valitsus kehtestab lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad."

46. Alates 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud TsMS § 175 lg 3 alusel kehtestatud Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrus nr 306 „Lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad”.

47. TsMS § 175 "Lepingulise esindaja kulude hüvitamine" lg 4:

"(4) Vabariigi Valitsus kehtestab lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad."

48. TsMS § 175 lg 4 alusel kehtestatud Vabariigi Valitsuse 4. septembri 2008. a määrus nr 137 "Lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad”.

ÜLDKOGU SEISUKOHT

49. Üldkogu lahendab Aktsiaseltsi Uvic määruskaebust, milles kaebaja palub tühistada Tallinna Ringkonnakohtu ja Harju Maakohtu määrused, millega rahuldati kostja taotlus menetluskulude rahaliseks kindlaksmääramiseks osaliselt. Harju Maakohtus tegi määruse kohtunikuabi.

50. Kõigepealt hindab üldkogu TsMS § 174 lg 8 põhiseaduspärasust (I), seejärel võtab seisukoha 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud TsMS § 175 lg 3 ja Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määruse nr 306 ning TsMS § 175 lg 4 ja Vabariigi Valitsuse 4. septembri 2008. a määruse nr 137 asjassepuutuvuse (II) ja põhiseaduspärasuse kohta (III) ning lahendab Aktsiaseltsi Uvic määruskaebuse (IV).

I

51. PS § 15 lg 1 teise lause kohaselt võib igaüks oma kohtuasja läbivaatamisel nõuda mis tahes asjassepuutuva seaduse, muu õigusakti või toimingu põhiseaduse vastaseks tunnistamist. PS § 152

lg 2 kohaselt tunnistab Riigikohus kehtetuks mis tahes seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus põhiseaduse sätte ja mõttega. PSJKS § 3 lg 3 teise lause järgi lahendab Riigikohtu haldus-, tsiviil- või kriminaalkolleegiumi või erikogu üleantud asja üldkogu, kui kolleegiumil või erikogul tekib põhjendatud kahtlus kohtuasja lahendamisel asjassepuutuva õigustloova akti, selle andmata jätmise või välislepingu põhiseadusele vastavuses.

52. Säte on asjassepuutuv siis, kui kohus peaks asja lahendades normi põhiseadusele mittevastavuse korral otsustama teisiti kui selle põhiseadusele vastavuse korral või kui konkreetsetes menetluses pidi rakendatama neid menetlusnorme kohtuotsuseni jõudmiseks (Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 18. juuni 2010. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-5-10, punktid 34 ja 19).

53. Kohtunikuabi õigus määrata tsiviilasjas nr 2-08-54906 kindlaks menetluskulud tulenes TsMS § 174 lg-st 8. Kuna selle sätte põhiseadusvastasuse ja kehtetuse korral puuduks kohtunikuabil õigus menetluskulusid kindlaks määrata ning kohtunikuabi määrus tuleks sellest tulenevalt tühistada, siis on TsMS § 174 lg 8 üldkogu arvates praeguse kohtuasja lahendamisel asjassepuutuv säte.

54. Menetluskulude rahaline kindlaksmääramine riivab menetlusosaliste PS §-s 32 tagatud omandipõhiõigust, kuna sellega pannakse ühele menetlusosalisele varaline kohustus teise menetlusosalise kasuks või tehakse seda osaliselt või jäetakse see tegemata. Lisaks sellele tuleb arvestada, et omandipõhiõiguse riive tuleneb praegusel juhul sellest, et kasutatakse PS § 15 lõikes 1 tagatud põhiõigust pöörduda oma õiguste kaitseks kohtu poole, samuti PS § 24 lg-s 5 tagatud edasikaebepõhiõigust.

55. PS § 11 esimese lause kohaselt tohib õigusi ja vabadusi piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. Põhiõiguse riive peab olema nii formaalselt kui ka materiaalselt põhiseaduspärane (vt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 13. juuni 2005. a otsus asjas nr 3-4-1-5-05, p 7). Formaalne kooskõla põhiseadusega tähendab, et põhiõigusi piirav õigustloov akt peab vastama põhiseaduse pädevus-, menetlus- ja vorminõuetele ning määratuse ja seadusereservatsiooni põhimõtetele (vt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 13. juuni 2005. a otsus asjas nr 3-4-1-5-05, p 8).

56. PS § 146 esimese lause kohaselt mõistab õigust üksnes kohus. Riigikohtu üldkogu leidis kohtuasjas nr 3-4-1-29-13, et tsiviilkohtumenetluses menetluskulude kindlaksmääramine maakohtus on õigusemõistmine PS § 146 esimese lause tähenduses. Maakohtus tsiviilkohtumenetluse seadustiku alusel menetluskulude kindlaksmääramist ei saa käsitada õigusemõistmist ettevalmistava või korraldava tegevusena ega tehnilise ja arvutusliku toiminguna. Olemuslikult on tegemist kahju hüvitamise nõude lahendamisega, milleks on tsiviilkohtumenetluse seadustikus ette nähtud erikord. Maakohtul tuleb menetluskulude kindlaksmääramisel hinnata ka seda, kas lepingulise esindaja kulud on põhjendatud ja vajalikud (sh tsiviilasja keerukust ja menetlusele kulunud aega). Kohtule on jäetud lepingulise esindaja kulude kindlaksmääramisel ulatuslik kaalutlusruum. Tegemist on kahe eraisiku vahelise vaidluse lahendamisega sõltumatus ja erapooletus institutsioonis ehk kohtus. Ühes kohtuastmes tehakse vaidlusaluses küsimuses sisuline ja täitedokumendi tähenduses lõplik otsustus, millega tekitatakse, muudetakse ja lõpetatakse menetlusosaliste õigusi ja kohustusi (vt Riigikohtu üldkogu 4. veebruari 2014. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-29-13, p 43 koos alapunktidega). Ka kohtunikuabi kohta kehtib TsMS § 178 lg 2, mis sätestab, et kui määruskaebuse hind ei ületa 200 eurot, siis ei või menetluskulude kindlaksmääramist taotlenud ja menetluskulusid kandma kohustatud isik esitada menetluskulude kindlaksmääramise määru või selle täiendamise määru peale määruskaebust.

57. Üldkogu leidis kohtuasjas nr 3-4-1-29-13, et kohtus saab õigust mõista PS § 146 esimese lause tähenduses üksnes kohtunik PS §-de 147, 150 ja 153 mõttes. PS §-d 147, 150 ja 153 sätestavad põhiseaduse mõttes eriliigilise ametniku, kelleks on kohtunik, ning tema peamiseks ülesandeks on mõista õigust ja seeläbi teostada kohtuna riigivõimu. Üksnes kohtunikule PS §-de 147, 150 ja 153 tähenduses on kindlustatud põhiseaduslikud tagatised, nagu ameti eluaegsus, ametist tagandamine üksnes kohtuotsuse alusel, nõue, et kohtunike ametist vabastamise alused ja kord ning sõltumatuse tagatised ja õiguslik seisund sätestatakse seadusega (PS § 147), sh erikord ametisse nimetamiseks (PS § 150) ja kriminaalvastutusele võtmiseks (PS § 153). Samuti sätestab põhiseadus kohtunikele täiendavad kitsendused, näiteks ei tohi kohtunik olla üheski muus valitavas ega nimetatavas ametis (PS § 147 lg 3). Teistele kohtusüsteemis töötavatele ametnikele põhiseadus selliseid tagatisi ega piiranguid ette ei näe. Põhiseaduslikke tagatisi ja piiranguid ei ole seadusandjal võimalik põhiseadusest alamalseisva õigusaktiga muuta. Eelduslikult vastab isik, kes on kohtunik PS §-de 147, 150 ja 153 mõttes, PS §-st 15 tulenevatele sõltumatuse ja erapooletuse nõuetele. Põhiseaduses sätestatud kohtunike tagatised ja piirangud on seotud nii kohtu kui ka kohtuniku sõltumatuse ja erapooletusega (Riigikohtu üldkogu 4. veebruari 2014. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-29-13, p-d 44.4–44.6).

58. Riigikohtu üldkogu oli kohtuasjas nr 3-4-1-29-13 seisukohal, et kohtujurist ei ole kohtunik PS §-de 147, 150 ja 153 tähenduses, sest põhiseaduse mõttes ei nimetata kohtujuristi ametisse eluaegsena, kohtujuristi ametist tagandamiseks ei ole vaja kohtuotsust, kohtujuristile ei laiene keeld olla üheski muus valitavas ega nimetatavas ametis, kohtujuristi ei nimeta ametisse Vabariigi President Riigikohtu ettepanekul ning kohtujuristile ei laiene tagatis, mille kohaselt saaks teda kriminaalvastutusele võtta ainult Riigikohtu ettepanekul ja Vabariigi Presidendi nõusolekul (Riigikohtu üldkogu 4. veebruari 2014. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-29-13, p 45).

59. Sarnased küsimused tekivad ka kohtunikuabi pädevuse osas määrata menetluskulud rahaliselt kindlaks. Ka kohtunikuabi ei nimetata ametisse eluaegsena ning seda ei tee Vabariigi President Riigikohtu ettepanekul, kohtunikuabi ametist tagandamiseks ei ole vaja kohtuotsust ja talle ei laiene tagatis, mille kohaselt saaks teda kriminaalvastutusele võtta ainult Riigikohtu ettepanekul ja Vabariigi Presidendi nõusolekul. Erinevalt kohtujuristist kehtivad aga kohtunikuabi kohta kohtuniku ametikitsendused (KS § 116, § 49) ja seega keeld olla muus valitavas või nimetatavas ametis. Hoolimata viimati nimetatud erisusest võrreldes kohtujuristiga, puuduvad üldkogu hinnangul ka kohtunikuabil kohtunikuga võrreldavad garantiid, mis võimaldaks kohtunikuabi käsitada kohtunikuna PS §-de 147, 150 ja 153 tähenduses, ja tagatud ei ole kohtunikuabi institutsionaalne sõltumatus täidesaatvast võimust. Nii nt kehtestab kohtunikuabi ametipalga suuruse Vabariigi Valitsus (KS § 122 lg 1) ning kohtunikuabi nimetab ametisse justiitsminister (KS § 120 lg 5), kellel on kohtunikuabi üle ka distsiplinaarvõim.

60. Eelnevast lähtudes on üldkogu seisukohal, et TsMS § 174 lg 8, mis annab kohtunikuabile õiguse määrata rahaliselt kindlaks menetluskulud tsiviilkohtumenetluses, on vastuolus PS § 146 esimese lausega. Lähtudes PSJKS § 15 lg 1 p-st 2, tunnistab üldkogu TsMS § 174 lg 8 põhiseaduse vastaseks ja kehtetuks.

II

61. Riigikohtu tsiviilkolleegium leidis, et põhiseadusega võib vastuolus olla enne 1. jaanuari 2009 kehtinud TsMS § 175 lg 3, mis volitas Vabariigi Valitsust kehtestama advokaadi, muu lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad, samuti selle volitusnormi alusel antud Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrus nr 306.

62. Lepingulise esindaja kulude hüvitamist reguleeris 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 TsMS § 175 "Advokaadi, muu lepingulise esindaja ja nõustaja kulude hüvitamine", mille lg 1 kohaselt, kui menetlusosaline peab menetluskulude jaotust kindlaks määrava kohtulahendi kohaselt kandma teise menetlusosalise lepingulise esindaja või nõustaja kulud, mõistab kohus esindaja või nõustaja kulud nende rahalise kindlaksmääramise korral välja põhjendatud ja vajalikus ulatuses. Lepinguline esindaja on menetlusosalist menetluses esindav advokaat või muu tehinguga määratud esindaja. TsMS § 175 lg 3 volitas Vabariigi Valitsust kehtestama lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad.

63. 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud TsMS § 175 lg 3 alusel võttis Vabariigi Valitsus 15. detsembril 2005 vastu määruse nr 306 "Lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad", mis jõustus 1. jaanuaril 2006. Nimetatud määrus tunnistati kehtetuks Vabariigi Valitsuse 4. septembri 2008. a määrusega nr 137 "Lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad", mis jõustus 12. septembril 2008. Määrus nr 137 kehtestati samuti 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud TsMS § 175 lg 3 alusel.

64. Alates 1. jaanuarist 2009 muudeti TsMS § 175 selliselt, et varem TsMS § 175 lg-s 3 sätestatud volitusnorm Vabariigi Valitsusele viidi sama paragrahvi neljandasse lõikesse. Tulenevalt sellest muudeti 2010. aastal ka Vabariigi Valitsuse 4. septembri 2008. a määrust nr 137, mille päises viidati alates 6. detsembrist 2012 volitusnormile TsMS § 175 lg 4, samuti muudeti määruse pealkirja "Lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad". 7. mail 2014 vastu võetud seadusega muutis Riigikogu TsMS § 175 lg 4 sõnastust. TsMS § 175 lg 4 jõustub uues sõnastuses 1. jaanuaril 2015.

65. Praeguses tsiviilasjas esitas hageja 21. augustil 2008 hagi kostja vastu kaubamärgi õiguskaitset välistavate asjaolude kindlakstegemiseks. Tegemist oli mittevaralise nõudega, mille hind oli hagi esitamise ajal kehtinud TsMS § 132 lg 1 kohaselt 15 000 krooni (985 eurot 67 senti). Harju Maakohus jättis 10. aprilli 2012 otsusega hagi rahuldamata ja menetluskulud hageja kanda. Kostja esitas 29. juunil 2012 Harju Maakohtule avalduse menetluskulude rahaliseks kindlaksmääramiseks, millest 8162 eurot 3 senti olid õigusabikulud. Harju Maakohus rahaldas 7. märtsi 2013 määrusega kostja avalduse osaliselt. Kohtunikuabi hinnangul oli kostja lepinguliste esindajate kohtuasjas tehtud toimingute põhjendatud ja vajalikuks kuluks 5419 eurot ja 99 senti, kuid mõistis hagejalt kostja kasuks välja lepingulise esindaja kulude katteks 319 eurot 56 senti. Kohtunikuabi tugines Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrusele nr 306, mille kohaselt võis tsiviilasjas hinnaga 15 000 krooni teistelt menetlusosalistelt lepingulise esindaja kulusid sisse nõuda maksimaalselt 5000 krooni ehk 319 eurot 56 senti. Tallinna Ringkonnakohus jättis 24. mai 2013. a määrusega kostja määruskaebuse rahuldamata.

66. Tulenevalt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktikast tuleb menetluskulude kindlaksmääramisel ja väljamõistmisel arvestada sellega, milliseid kulusi sai isik ette näha (vt Riigikohtu 15. oktoobri 2009. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-87-09, p 15; 9. novembri 2009. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-112-09, p 14). Nii hageja kui ka kostja said arvestada nende menetluskulude hüvitamise piirmääradega, mis olid kehtestatud hagi esitamise ajal (vt ka Riigikohtu 6. jaanuari 2010. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-154-09, p 9; 18. detsembri 2012. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-171-12, p 11; 23. novembri 2011. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-112-11, p 17). Hagi esitati maakohtule 21. augustil 2008, mistõttu tuli lepingulise esindaja kulude väljamõistmisel kohaldada Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrust nr 306.

67. Riigikohus on leidnud, et õigusselguse tagamise eesmärgil tuleb lugeda asjassepuutuvaks ka "sätteid, mis on vaidlustatud normiga tihedalt seotud ning võivad kehtima jäädes tekitada ebaselgust õigusliku olukorra suhtes" (vt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 13. veebruari 2007. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-16-06, p 18; 9. aprilli 2008. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-20-07, p 16). Lisaks sellele on Riigikohus normide asjassepuutuvuse hindamisel lähtunud menetlusökoonomia eesmärgist (vrd Riigikohtu üldkogu 12. aprilli 2011. a otsus asjas nr 3-2-1-62-10, p 33; põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 10. detsembri 2013. a otsus asjas nr 3-4-1-20-13, p-d 45–46). Eeltoodust lähtudes leiab üldkogu, et kohtuasjas tuleb hinnata Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määruse nr 306 põhiseaduspärasust.

68. Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määruse nr 306 põhiseaduspärasuse hindamiseks tuleb hinnata ka selle aluseks olnud volitusnormi, 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud TsMS § 175 lg 3 põhiseaduspärasust.

69. PS § 3 lg 1 esimesest lausest tulenevalt teostatakse riigivõimu üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Samasisulise nõude sätestab Vabariigi Valitsuse määruse puhul PS § 87 p 6. Haldusmenetluse seaduse (HMS) § 90 lg 1 kohaselt võib määruse anda ainult seaduses sisalduva volitusnormi olemasolul ja kooskõlas volitusnormi piiride, mõtte ja eesmärgiga. HMS § 89 lg 1 kohaselt on määrus õiguspärane, kui see on kooskõlas kehtiva õigusega, vastab vorminõuetele ja kui selle on seaduses ettenähtud korras volitusnormi alusel andnud volitusnormis nimetatud haldusorgan. PS § 3 lg 1 esimesest lausest tuleneb seadusliku aluse nõue, mille kohaselt vajab iga põhiõiguse riive seaduslikku alust. Määrus on põhiseaduspärane üksnes juhul, kui on kooskõlas seaduses sätestatud volitusnormiga. Määrus on õiguspärane, kui see on kooskõlas kehtiva õigusega, vastab vorminõuetele ja kui selle on seaduses ettenähtud korras volitusnormi alusel andnud volitusnormis nimetatud haldusorgan. Volitusnormi põhiseadusvastasuse korral on põhiseadusvastane ka selle alusel antud määrus (vrd Riigikohtu 26. novembri 2007. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-18-07, p 20). Üldkogu hinnangul tuleb õigusselguse kaalutlustel hinnata 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud TsMS § 175 lg-t 3 tervikuna, mitte üksnes lepingulise esindaja kulude hüvitamise osas, nagu leidis õiguskantsler.

70. Praeguses põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses tuleb hinnata ka kuni 31. detsembrini 2014 kehtivas redaktsioonis TsMS § 175 lg-t 4 ja selle alusel kehtiva Vabariigi Valitsuse 4. septembri 2008. a määruse nr 137 põhiseaduspärasust. Üldkogu hinnangul on praegu kehtiv lepingulise esindaja kulude hüvitamise regulatsioon lahutamatu seotud TsMS § 175 lg-ga 3 (1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud redaktsioonis) ning Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrusega nr 306. Seda eelkõige põhjusel, et Vabariigi Valitsuse määrus nr 137 kehtestati esialgu TsMS § 175 lg 3 (1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud redaktsioonis) alusel. Oluline on ka see, et TsMS § 175 lg 3 ja kehtiv TsMS § 175 lg 4 on sõnastuselt sedavõrd kattuvad, et sisuliselt on tegemist sama normiga.

III

71. PS § 3 lg 1 esimese lause kohaselt teostatakse riigivõimu üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Selles põhiseaduse sättes on väljendatud parlamendireservatsioon ehk olulisuse põhimõtte, mille kohaselt peab seadusandja „kõik põhiõiguste seisukohalt olulised küsimused otsustama ise ega tohi nende sätestamist delegeerida täitevvõimule" (Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 24. detsembri 2002. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-10-02, p 24). Riigikohus on möönnud, et vähem intensiivseid põhiõiguste piiranguid võib täitevvõim kehtestada täpse, selge ja piirangu intensiivsusega vastavuses oleva volitusnormi alusel ka määrusega (Riigikohtu üldkogu 16. märtsi 2010. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-8-09, p 160).

72. Parlamendireservatsiooni ehk olulisuse põhimõtte üheks väljenduseks on ka PS § 104 lg 2, mille kohaselt saab teatud seadusi vastu võtta ja muuta üksnes Riigikogu koosseisu häälteenamusega. See tähendab ühtlasi, et PS § 104 lg 2 reguleerimisalasse kuuluvaid küsimusi saab reguleerida üksnes seadusega ega saa delegeerida täitevvõimule. PS § 104 lg 2 p 14 kohaselt tuleb Riigikogu häälteenamusega vastu võtta ka kohtumenetluse seadused.

73. Lepingulise esindaja kulude hüvitamisele piirmäära kehtestamine riivab menetlusosalise omandipõhiõigust (PS § 32) ja kohtusse pöördumise õigust (PS § 15 lg 1) ning võib riivata ka edasikaebepõhiõigust (PS § 24 lg 5). Üldine kohtusse pöördumise õigus on nii põhiõigus kui ka õigusriigi keskne põhimõte (Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 5. veebruari 2008. a määrus kohtuasjas nr 3-4-1-1-08, p 3). Lepingulise esindaja kulude hüvitamisele piiri seadmine riivab seega mitut põhiõigust, samuti võib riive sõltuvalt asjaoludest olla intensiivne. Sellest tulenevalt võib lepingulise esindaja kulude hüvitamise piirmäärade kehtestamist pidada oluliseks küsimuseks PS § 3 lg 1 esimeses lauses väljendatud parlamendireservatsiooni mõttes.

74. Lisaks sellele tuleb arvestada, et kuna tegemist on kohtumenetluses tekkinud kulude hüvitamisega, kuulub küsimus üldkogu hinnangul olemuslikult kohtumenetluse seaduse (PS § 104 lg 2 p 14) reguleerimisalasse. Tulenevalt PS § 104 lg-st 2 peab kohtumenetluses tekkinud kulude hüvitamise küsimus olema seega reguleeritud Riigikogu koosseisu häälteenamusega vastu võetud seaduses.

75. Eeltoodust lähtudes tunnistab üldkogu PSJKS § 15 lg 1 p-le 5 tuginedes, et Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrus nr 306 ja 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud TsMS § 175 lg 3 olid vastuolus PS § 3 lg 1 esimese lause, PS § 104 lg 2 p-ga 14, PS §-ga 32, PS § 15 lg 1 esimese lausega ja PS § 24 lg-ga 5.

76. Samadel põhjendustel ja PSJKS § 15 lg 1 p-le 2 tuginedes tunnistab üldkogu Vabariigi Valitsuse 4. septembri 2008. a määruse nr 137 ja TsMS § 175 lg 4 põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks.

IV

77. Määruskaebus tuleb TsMS § 701 lg 3 alusel osaliselt rahuldada ning maa- ja ringkonnakohtu määrus tühistada ning asi tuleb saata uueks läbivaatamiseks samale maakohtule.

78. Kuna maakohtu määruse menetluskulude kindlaksmääramise kohta on teinud kohtunikuabi ning üldkogu tunnistab TsMS § 174 lg 8 (alates 1. jaanuarist 2009 kehtivas redaktsioonis) põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks osas, mille kohaselt võib tsiviilkohtumenetluses menetluskulud kindlaks määrata kohtunikuabi, on maakohtu määruse teinud ebaseaduslik kohtukoosseis. TsMS § 656 lg 1 p 3 kohaselt on asja lahendamine ebaseadusliku kohtukoosseisu poolt käsitatav menetlusõiguse normi olulise rikkumisena, mis on kohtumääruse tühistamise aluseks. Ka TsMS § 669 lg 1 p-st 3 tulenevalt on ringkonnakohus lahendi tegemisel rikkunud oluliselt menetlusõiguse normi, kui asja on lahendanud ebaseaduslik kohtukoosseis. TsMS § 692 lg 5 kohaselt, kui maakohus on rikkunud TsMS § 669 lg-s 1 nimetatud menetlusõiguse normi ja ringkonnakohus ei ole otsust tühistanud ega asja uueks läbivaatamiseks saatnud, tühistab Riigikohus alama astme kohtute otsused ja saadab asja läbivaatamiseks maakohtule. Riigikohus võib koos ringkonnakohtu otsusega tühistada maakohtu otsuse ka muul juhul, kui on ilmne, et ringkonnakohus peab asja uuel läbivaatamisel saatma tagasi maakohtusse, või kui see on muul põhjusel asja kiiremaks lahendamiseks vajalik. Kuna nimetatud rikkumist ei ole võimalik kõrvaldada Riigikohtus,

tuleb nii ringkonnakohtu kui ka maakohtu määrus TsMS § 701 lg 3 alusel tühistada ning saata asi uueks arutamiseks samale maakohtule, et menetluskulude kindlaksmääramise avalduse lahendaks kohtunik.

79. Tallinna Ringkonnakohus on 24. mai 2013. a määruses leidnud, et maakohtu tuvastatud põhjendatud ja vajalikud kulutused 5415 eurot 99 senti ei erine oluliselt piirmäärast 5000 eurot. Üldkogu juhib tähelepanu sellele, et Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005 määruses nr 306 oli piirmääraks 5000 krooni, mitte 5000 eurot.

80. Kuna kostja määruskaebus rahuldatakse osaliselt, tuleb TsMS § 149 lg 4 esimese lause järgi kostja määruskaebuselt tasutud kaitsjon tagastada. TsMS § 149 lg 8 kohaselt tagastatakse kaitsjon avalduse lahendanud kohtu määruse alusel menetlusosalisele, kes selle tasus või kelle eest see tasuti, või tema korraldusel muule isikule. Kostja on palunud tagastada kaitsjoni teda kassatsiooniastmes esindanud advokaadibüroole, kes on ka menetlusosalise eest kaebuse esitamisel kaitsjoni tasunud.

81. TsMS § 178 lg 3 kohaselt ei hüvitata menetluskulude kindlaksmääramise menetluses esitatud määruskaebuse menetlemisel tekkinud kulusid.

 Priit Pikamäe	 Tõnu Anton	 Jüri Ilvest	 Peeter Jerofejev
 Henn Jõks	 Ott Järvesaar	 Erik Kergandberg	 Hannes Kiris
 Lea Kivi	 Indrek Koolmeister	 Ants Kull	 Villu Kõve
 Lea Laarmaa	 Saale Laos	 Jaak Luik	 Ivo Pilving
 Jüri Pöld	 Harri Salmann	 Tambet Tampuu	

